

Kratka kronologija jevrejske zajednice u Bosni i Hercegovini - Iz Pinkasa Jevrejske opštine Sarajevo -

Autor teksta: Prof. dr Predrag Finci

Dopuna i obrada teksta i izbor slika: Aron Albahari

Kratka kronologija jevrejske zajednice u Bosni i Hercegovini - Iz Pinkasa Jevrejske opštine Sarajevo

Šta je Pinkas?

Tabla, ploča za pisanje. Zapisnik. Registar kongregacije. Katkada i matična knjiga rođenih, vjenčanih, umrlih. Kronika jedne zajednice.

Kako izgleda?

Knjiga formata 15x25 cm. Tamnosmeđa, ukoričena. Sadržaj na hebrejskom i judeo-španjolskom. Listovi požutjeli, pohabani. Ispisani *raši* pismom.

Što je u Pinkasu zapisano?

U Pinkasu je oslikan život jedne zajednice. U njemu je zabilježeno gotovo sve što je za bosanske Sefarde, za jednu kongregaciju bilo značajno. Zabilježeno je kada se što dogodilo. I onaj koji je što dugovao, i kome je dugovano. Zabilježene su liste poreznika i poglavara, i bilješke o mjestima rabina i kantora i zaključci kolegija rabina. I ko je šta u Opštini bio i ko je šta radio. I ko je Jevrejima valjao i ko nije. Sve šta je u životu i za život sarajevskih Sefarda imalo značaja. To je u Pinkasu zapisano.

Prvi je Pinkas započeo 1580/1, ali je odavno izgorio u jednom od sarajevskih požara.

Drugi je Pinkas iz 1720, bio je najstariji dokument jevrejske zajednice

„Najnoviji“ Pinkas je bio iz 1925.

U Pinkasu je mogla biti zabilježena ovakva kronologija jevrejske zajednice:

1492. Jevreji protjerani iz Španjolske.

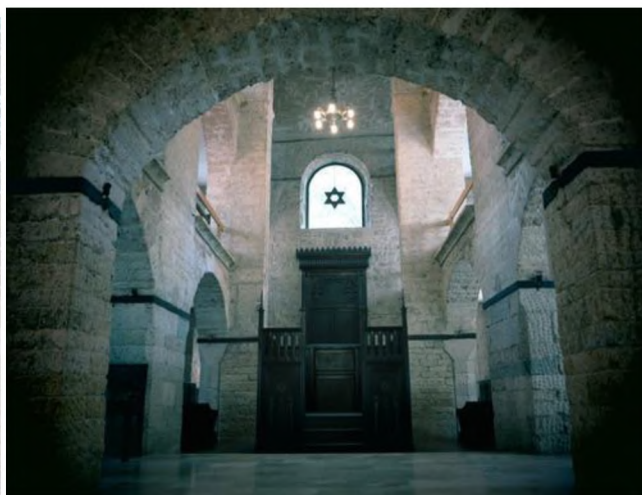
1496. Jevreji protjerani iz Portugala. Početkom XVI stoljeća izbjegli iz Španjolske i Portugala naseljavaju se glavnom u zemljama pod Otomanskom upravom. Neki jevrejski trgovci posjetili Bosnu.

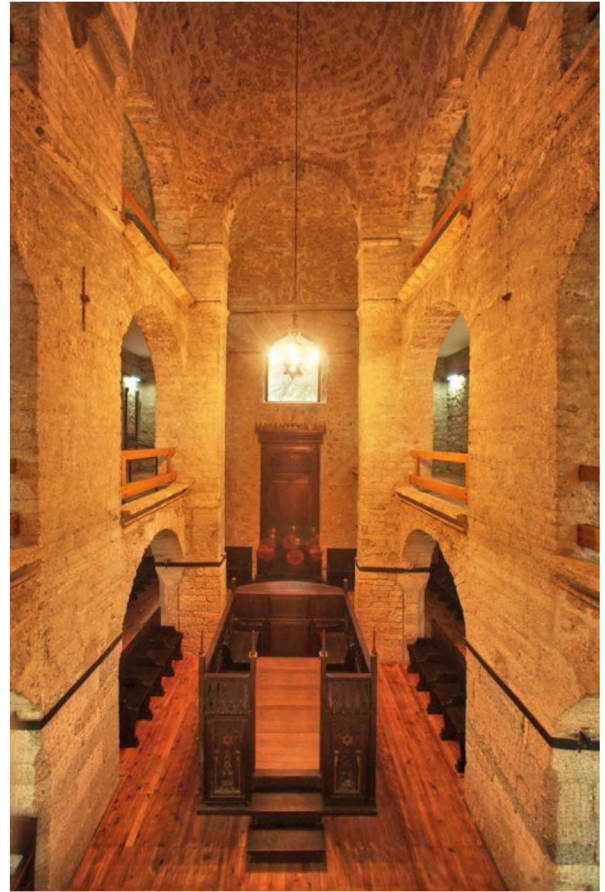
1551. Pretpostavlja se da se naselilo nekoliko jevrejskih porodica u Sarajevu. Moguće je da su neki trgovci došli desetak godina ranije.

1565. Jevreji osnivaju općinu u Sarajevu.

1581. Prva poznata nastamba Jevreja u Sarajevu bila je Sagrački Hadži Mahmudova mahala (Ulomljenica), a prva dokumentirano zajamčena nastamba bio je zaseban objekt, Sijavuš-pašina दौरا, koju su Jevreji nazivali Kortižo i Kortižiko, a drugi Velika avlija, zbog njena izgleda ili

Čifuthana, zbog njenih stanovnika. U jednom kasnijem sidžilu (br 4, str. 85 u Gazi Husrevbegovoj biblioteci), nastalom 1728-29. godine, stoji: "Godine 989 (1581.) Sijavuš-paša, bivši rumelijski beglerbeg, bio je nekim važnim poslom u Sarajevu. Toga vremena Jevreji Sarajeva živjeli su u nekoliko mahala, a, uistinu, taj milet bio je prljav i nedisciplinovan, pa je više puta izbijao požar među njima. Zbog toga su ugledni ljudi (ajani) zamolili rečenog pašu da napravi uslugu i da Jevreje preseli i udalji iz muslimanskih mahala. Na to je paša, stojeći na pragu pomaganja muslimanima, a istodobno vodeći računa i o tome da ne razbije srca spomenutog mileta, poslije obavljenog dogovora, dao da se za sarajevske Jevreje sagradi jedan poseban veliki han i taj han zaviještao je kao vakuf vezan za njegovo potomstvo. Istodobno je dao dozvolu za gradnju sinagoge". Iako ovaj paša, koji je porijeklom bio Hrvat, nije po svom nahodanju mogao izdati dozvolu za izgradnju bogomolje, jer je takvo šta mogao odobriti samo sultan, ipak stoji činjenica da je dozvola izdata i da su Jevreji ipso facto takvo odobrenje tražili. A time potvrdili da su se stalno nastanili u Sarajevu. Taj stari hram su Jevreji zvali "Il Kal Grandi" i "Il Kal Viježu" ("Veliki hram" i "Stari hram") (slike dole).

Trgovci koji su isprva dolazili u Sarajevo nisu odmah planirali da se u gradu i nastane, a kako su bili zauzeti praktičnim poslovima, nisu mnogo držali ni do pisanih svjedočanstava o svojim aktivnostima, ali onog trenutka kada je izgrađena sinagoga bilo je jasno da su Jevreji izabrali Sarajevo za trajno utočište. Što se tiče zajedničke nastambe, ona nikada nije dobila karakter klasičnog geta. U njoj se vrata nisu zatvarala, u njoj bogatiji Jevreji nisu stanovali, a oni siromašniji se mogli, ako bi se domogli kakvih para, iseliti u bilo koji dio grada. Istaknuta figura

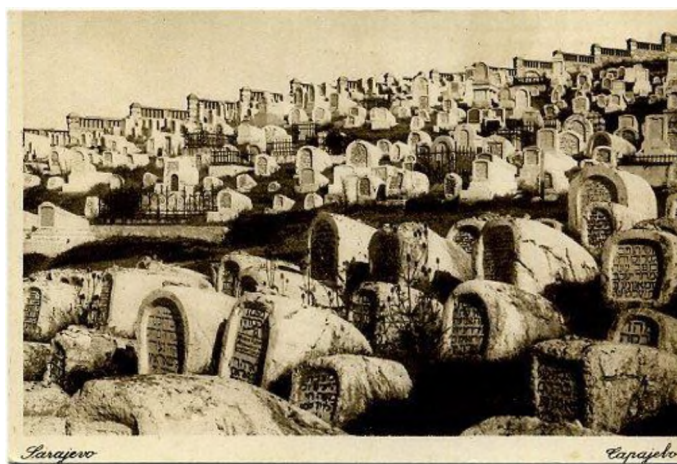
bosanske sefardske zajednice, Moše (Rafaela) Atijas, poznatiji kao Zeki-efendija (slika lijevo), čak smatra da su izgradnju ovakve nastambe tražili sami Jevreji, kako bi stanovali bliže jedni drugima i da bi se mogli lakše okupiti "prilikom svečanosti, zaruka i smrtnih slučajeva". (La Alborada, No 18, str. 74), a tome u prilog ide i činjenica da su u Sarajevu u doba nastanka Sijavuš-pašine daire sve nacionalne skupine živjele podvojeno, "među svojim". Tako je bilo sve do 8. augusta 1879., kada je nastamba nestala u velikom požaru što je izbio u starom dijelu grada.

1602. Dželali Hasan-paša upravlja Bosnom. Neki od jevrejskih trgovaca napuštaju Bosnu, ali se vraćaju kada je paša smijenjen i pogubljen. (vjerojatno 1606). Gazi Hasan -paša naređuje Jevrejima da se konačno nasele ili napuste zemlju.

1614. Baltadži Mehmed-paša postavljen za guvernera. Povratak jevrejskih porodica iz Dubrovnika i Mađarske.

1623. Samuel Baruh iz Soluna imenovan prvim rabinom u Sarajevu. Bio rabin do 1649.

oko 1630. Staro Jevrejsko groblje na padinama sarajevskog brežuljka Borak (slike dole). Najstariji nadgrobnji spomenik je onaj rabina Baruha.

1665. U Smirni Šabatej Cevi (1626-1676), (slika desno) oglašava da je on Mesija. Polemika između Nehemija Hija Hajona (u Sarajevu rođenog rabina) i Cevijevog sljedbenika, i rabina hahama Cevi Hirša (Cevi Aškenazi, 1658-1718), koji je bio sarajevski rabin od 1686. do 1689.

1686. U Bosnu dolaze Jevreji iz Budima.

1691. Rabin Haham Isak Cevi (do 1716).

1697. U oktobru princ Eugen Savojski zapalio Sarajevo. Prvi Pinkas vjerojatno izgorio u požaru.

1713. Banjalučki jevrejski trgovci traže da Francuska imenuje jednog od njih za trgovačkog konzula grada.

1716. Rabin Šem - Tov Cevi (do 1732).

1720. Novi Pinkas, produžetak prvog, koji je vjerojatno uništen u požaru 1697.

1731. Jevrejska zajednica u Sarajevu inaugurirala najstariji do danas sačuvani statut.

1765. Rabin David Pardo osniva Ješivu (talmudsku školu) u Sarajevu.

1768. Sinagoga „*Il Kal Santo*“ sagrađena u Travniku. Iste godine Jevreji dobivaju svoju višu talmudsku školu „Ješivu“ , koju je osnovao čuveni rabin David Pardo.

1781. Rabin Isak Pardo (do 1810).

1788. Veliki požar u Sarajevu, u kome je izgorjela i sinagoga.

1794. Hasamudin-paša naređuje koje boje i vrste odjeće može nositi raja. Na slici desno - sefardska ženska nošnja u Bosni. Sultan odobrava rekonstrukciju sinagoge.

1806. Početak rekonstrukcije sinagoge u Sarajevu.

1815. Rabin Moše Danon.

1818. Jevreji u Travniku optuženi za navodno „ritualno ubistvo“.

1819. Sarajevski muslimani oslobađaju ugledne Jevreje koje je zatočio Rušdi-paša.

1821. Završena rekonstrukcija sinagoge.

1830. Moše Danon, sarajevski rabin, umire na putu za Palestinu. Potkraj života Danon je odlučio da ode u Jerusalem i tamo umre, ali umire na putu, u Stocu. Sarajevski Jevreji su rab Moši Danonu podigli spomenik i ogradili grob (slike dole). Bogati Danijel Salom, zvani „Uščuplija“, otkupi to zemljište, sagrađi jednu zgradu i obnovi spomenik. Svake godine do II svjetskog rata, na dan Danonove smrti, Jevreji iz Sarajeva su obilazili spomenik, na kome piše da je *„spomenik ukopa jedne svete osobe čija su djela čudesna“* (U nastavku je dat puni tekst sa pročelja njegova spomenika, ispisan na hebrejskom jeziku, na kojem piše) (slika dole):

“OVAJ KAMEN KOJI JE OVDE PODIGNUT, NEKA BUDE KAO ZNAK I SPOMENIK UKOPA JEDNE SVETE OSOBE, ČIJA SU DJELA ČUDESNA. O NJEMU SE MOŽE KAZATI DA JE BIO POBOŽAN I SVET. RABIN MOŠE DANON BIO JE NAŠ UČITELJ I RABIN. NJEGOVA DJELA NEKA NAM POMOGNU. AMEN. ODIJELIO SE OD OVOGA SVIJETA DANA 20. SIVANA 5590 (1830.g.)”

Moše Danona je naslijedio na dužnosti rabina Meir Menahem Danon (do 1839). Započet treći Pinkas koji sadrži samo račune od 1830. do 1888. Veće skupine Sefarda u Bugojnu, Jajcu, Tešnju, Zenici...

oko 1830. Isak efendija Salom (rođen u Sarajevu 1804) završava svoje studije medicine u Parmi i postaje prvi bosanski doktor sa univerzitetskom diplomom.

1839. Rabin Moše Perera (do 1849).

1840. Sultan Abdul Medžid potvrđuje beratom (dekretom) inauguraciju rabina Perere.

1849. (do 1852) Rabin Benjamin Danon.

1850. Jevreji se nastanjuju u Mostaru. Osnovana Jevrejska općina u Brčkom i Sefardska izraelitska bogoštovna opština u Banja Luci.

1852. Bet-Din (do 1856).

1856. Proglašena jednaka prava za sve vjerske zajednice u Otomanskom carstvu. Rabin Šimon Hasson (znan kao Rav de la Kisela), bio na dužnosti do 1858.

1863. Masivni templ u Travniku ("Kalkadoš" – slika desno) kojim je zamijenjena drvena kapela sagrađena oko 1840.

1866. Prva štamparija u Sarajevu.

oko 1870 Sinagoga "Il kal nuevu" ("Novi hram") sagrađena pored Starog hrama u Sarajevu (slike dole)

1870. Sagrađena prva Sefardska sinagoga u Banja Luci, sa *meldarom* - osnovnom jevrejskom školom koju su pohađala 23 dječaka.

1874. Juda ben-Solomon Alkalaj (rođen u Sarajevu 1798- umro u Jerusalemu 1878) (slika desno), rabin iz Zemuna i prethodnik cionizma, nastanio se u Palestini. 1852. posjetio Britaniju, gdje je objavio pamflet "*Harbinger of Good Tidings – An Address to the Jewish Nation*".

1877. U Travniku sagrađena jevrejska škola. Jevreji dobili svoje predstavnike u Vilajetskom vijeću i Carigradskom Medžlisu.

1878. Hadži Lojo organizira odbranu Bosne. Sefardska Jevrejska općina ga financijski podržava. U njegovoj delegaciji, koja je pregovarala sa generalom Filipovićem, bio je i jedan Jevrej.

16. augusta 1878. Austrijanci porazili bosansku armiju u bitci kod Kikota (blizu Viteza), 18. augusta ušli u Sarajevo a 20. oktobra okupirali cijelu Bosnu i Hercegovinu.

1879. Osnovana Aškenaska opština u Sarajevu. 6. novembra otvorena Prva gimnazija, najstarija kulturna i obrazovna institucija u Bosni i Hercegovini. U prvom pripremnom razredu od 46 polaznika 16 Jevreja. Bosna i Hercegovina ima 1.158.440 stanovnika, a među njima 3.426 Jevreja (slika *Prve gimnazije* desno).

1880. Sagrađena druga Sefardska sinagoga u Banja Luci, jer je prva 1878. zapaljena i izgorila.

1882. Pokrajinska vlada Bosne i Hercegovine odobrava novi statut Sefardske Opštine u Sarajevu.

1883. Podignuto staro jevrejsko groblje u Banja Luci sa malom kapelom. U zidom ograđenom prostoru u redovima su bili spomenici od bijelog mermera (po petnaest u svakom redu), koji su nalikovali srednjovjekovnim stećcima. Spomenici su vremenom dobili patinu. Groblje je trajalo sve do kraja 1976.g. (slika desno).

1884. Rabin Juda (Leon) Josef Finzi (do 1887) sarajevski nadrabin između 1886 - 1889. godine (slika desno).

1885. (do 1896) Bernhard Buchvald, rabin u Aškenaskoj opštini.

1886. Sefardska sinagoga u Visokom.

1887. Rabin Avram Abinun (do 1902).

1889. Sinagoga u Mostaru, jedina u Hercegovini (slika desno – Od 1952. u zgradi sinagoge je smješteno Lutkarsko pozorište Mostar).

1890. Sinagoga u Gračanici. Groblje u Žepču.

1892. U Sarajevu osnovano društvo "La Benevolencija".

Isahar Z. Danon,
prvi predsjednik „La Benevolencije“
(1892.)

Grupa osnivača „La Benevolencije“ (Snimljeno godine 1912.)

Fotografija prvog predsjednika Jevrejskog kulturno-prosvjetnog i humanitarnog društva „La Benevolencija“ Isahar Z. Danona (slika lijevo) i grupa osnivača tog društva, 20 godina kasnije

1894. Bosanski jezik uveden u jevrejske škole u Sarajevu.

1895. U Sarajevu osnovano Sefardsko žensko društvo "La Humanidad", koje je brinulo o ženskom šegrtskom podmlatku, a 1903. "La Glorija", čiji je cilj bio pomaganje siromašnih jevrejskih udavača. Zemaljski muzej u Sarajevu otkupio čuvenu "Sarajevsku hagadu" od porodice Koen (dve slike).

1896. Dr. N. Funk, rabin u Aškenaskoj zajednici (do 1898).

1898. Rabin dr. Samuel Vesel (do 1928) (slika desno). 1902. godine unaprijeđen za nad rabina prilikom osvećenja novog aškenaskog hrama u Sarajevu. Na funkciji rabina i nadrabina ostao je skoro punih 30 godina. Bio je član vjerskog suda zajedno sa sefardskim rabinima, za aškenaske slučajeve.

Dr. Mavro Rotkopf izabran za predsjednika Aškenaske Zajednice i bio na toj dužnosti do 1933.

1900. U Sarajevu počinje izlaziti sedmični časopis na ladinu "La Alborada".

1901. Osnovano pjevačko društvo "La Lira" (slika desno).

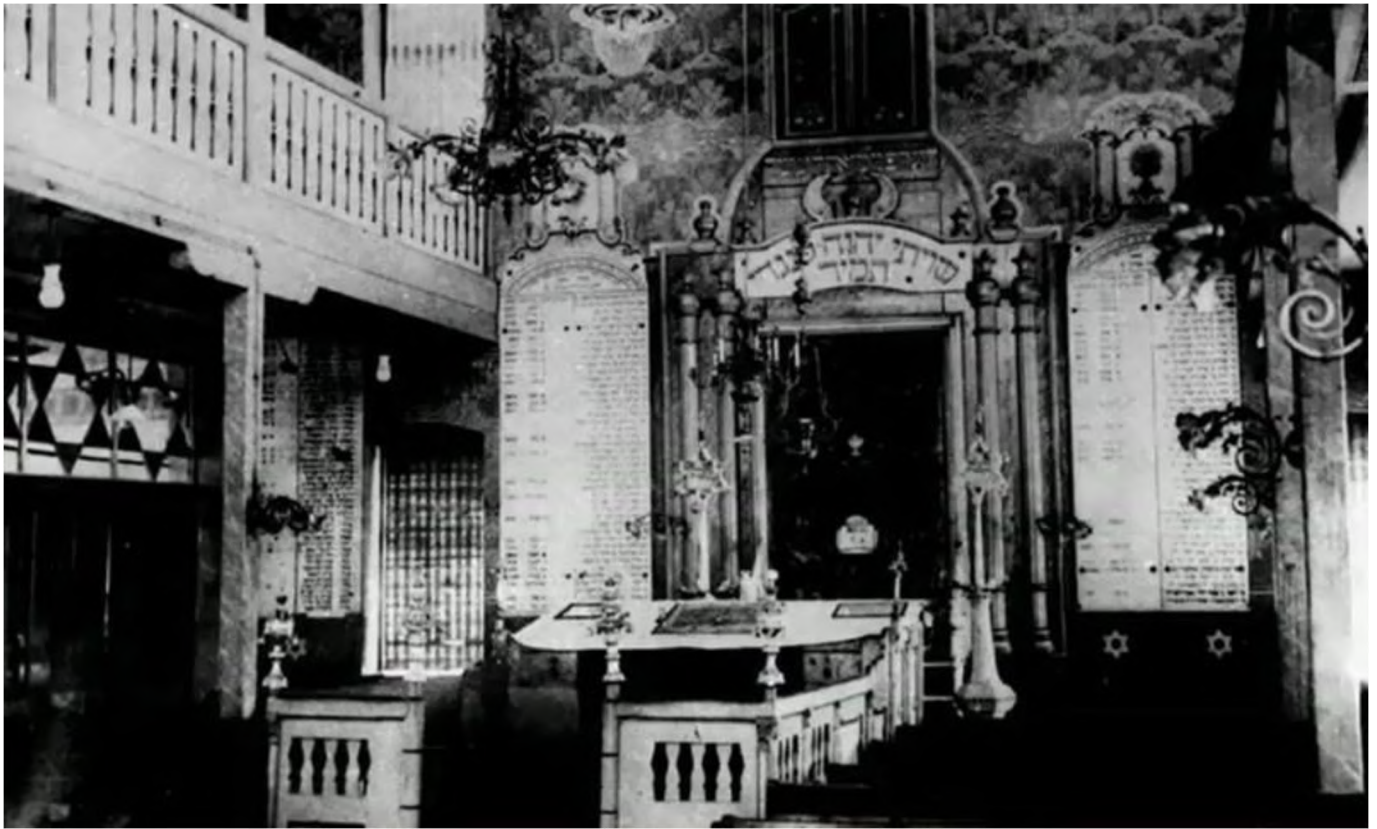
1901. Sagrađena sinagoga u Bijeljini (slike dole).

1900/1. U Sarajevu na Bjelavama podignut Templ "Il Kal di la Bilava" (slika desno–njegov vanjski izgled, i njegova unutrašnjost prije II svjetskog rata, slika na sljedećoj strani).

Reljefi *menorâ* i *Davidovih zvijezdi* na zidu ove sinagoge, vide se i danas

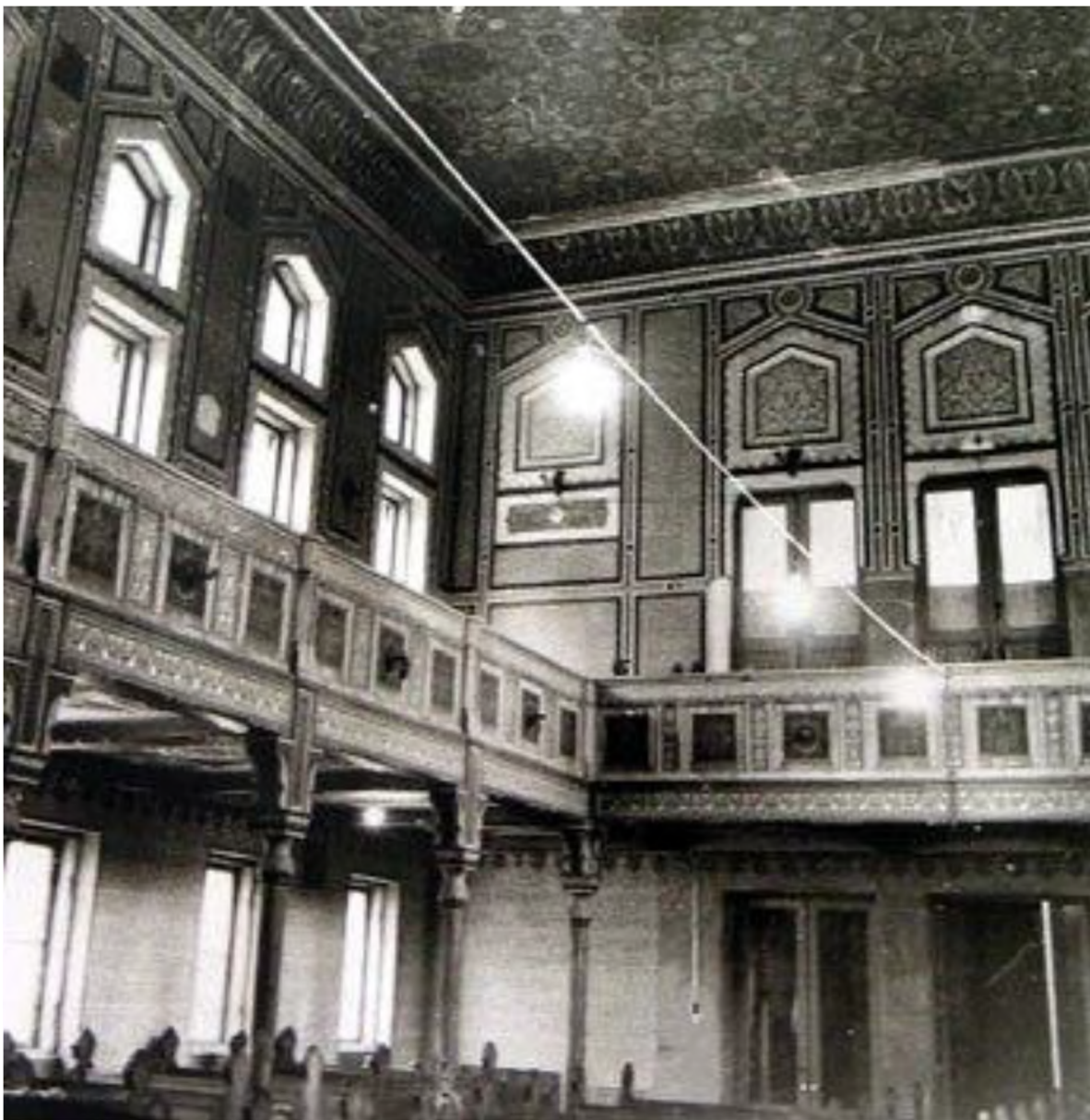

26.aprila 1901. Počela izgradnja aškenaskog hrama po projektu Karela Paržika. Unutarnju ornamentiku je načinio Ludvig Oisner.

1902. sinagoga je otvorena i jedina je koja je i danas aktivna (slike dole – iz vana i njena unutrašnjost).

Te iste 1902.g. osnovano društvo "Ezrat Dalim", kao i podignute Aškenaska sinagoga u Banja Luci (slika lijevo) i Tuzli (slika desno)

Treći Bet-Din (do 1917) u Sefardskoj zajednici.

1903. U Travniku izgorjela školska zgrada i hram. Izgrađene Sefardske sinagoge u Zenici (slika desno) i Žepču.

1904. U Državnoj višoj djevojačkoj školi bilo je 187 učenica, od toga 67 Jevrejki, u Zavodu časnih sestara "Sv. Augustin" od 133 učenice 22 bile su Jevrejke, a u gimnaziji od 630 učenika 66 Jevreja. Od prve generacije prosvjetnih radnika bilo je 65 učitelja, 20 nastavnika i 60 srednjoškolskih profesora Jevreja.

1905. U Višegradu posvećena sinagoga (slika desno).

1906. U Sarajevu osnovano jevrejsko tamburaško društvo "*La Glorija*" koje je njegovalo muzičku tradiciju španskih i bosanskih Sefarda. 1907. njemački snimatelj Franc Hampe snimio je 12 muzičkih snimaka *La Glorije*, koje je čuo na plesnoj zabavi u svečanoj sali Društvenog doma.

1906. Podignuta sinagoga "*Novi hram*" u Bihaću (slika desno).

oko 1908. Humanitarno društvo istočnoevropskih Jevreja "*Ahdus*". Osnovana sportska društva "*Makabi*" (1908) i "*Bar-Kohba*" (1909).

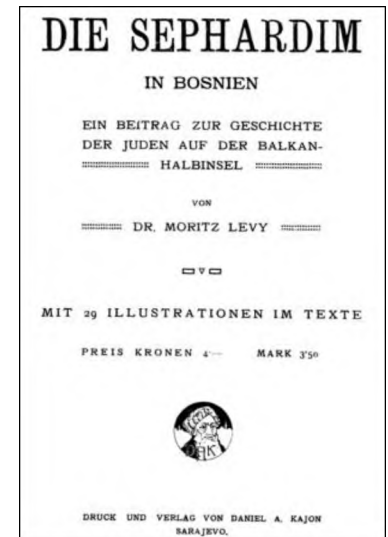

(Slika lijevo) – Fudbalski jevrejski klub „Makabi” na Skenderiji, omladinski slet u Sarajevu, 4.10.1920., iz albuma fotografija Ferida Kulića, Biblioteka grada Sarajeva

1910. Bosna i Hercegovina ima 1.911.812 stanovnika, od kojih su 11.869 njih jevrejskog porijekla, od kojih je 85% Sefarda.

1911. Izlazi knjiga M. Levya "Die Sephardim in Bosnien" (1911), koja je izvor za proučavanje života Jevreja, točnije Sefarda u Bosni i Hercegovini (slika desno).

1911. Izgrađena sinagoga u Derventi (slika dole).

1914. Bosanski glasnik piše da u Sanskom Mostu živi „41 španski Jevrej, 14 Jevreja Aškenaza“ (str. 166). Jevreji imaju dva predstavnika u Bosanskom saboru, od kojih je jedan iz redova klera. Atentat na nadvojvodu Ferdinanda u Sarajevu. Počinje I svjetski rat.

1917. Rabin dr. Moritz Levy. Bio je Sefardski rabin do smrti u nacističkom zatvoru u Gratzu u Austriji (1941) (slika desno).

1918. Kraj I svjetskog rata. 320.000 Jevreja je bilo u austrougarskoj armiji, od njih 40.000 poginulo. 1.200 u srpskoj armiji, 250 ih poginulo. Osnovana Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (kasnije Kraljevina Jugoslavija).

1919. Osnivački kongres Federacije Jevrejskih religijskih zajednica u kraljevini SHS. U Sarajevu osnovano Jevrejsko socijalističko radničko društvo "Poale Cion". Počinje izlaziti tjednik "Jevrejska svijest", kulturno-politički tjednik sa cionističkom orijentacijom (do 1924).

1920. FJRZ protestira protiv antijevrejskih incidenata. Vlada garantira jednaka prava Jevreja sa drugim građanima nove države.

1921. List "Jevrejska tribuna", izašla samo četiri broja. Osnovano društvo "Degel Tora".

1923. Savez Jevrejskih opština u Beogradu je odlučio da se osnuje Srednji teološki seminar u Sarajevu, zbog toga što je sarajevska opština bila najstarija, imala veliki broj sinagoga, i sefardsku i aškenasku općinu, dva nadržana i najviše prostora za smještaj. U Sarajevu osnovano Jevrejsko radničko društvo "Matatja". Unapređenju zanata pomaže osnivanje prve kreditne zadruge u Jugoslaviji "Melehe" ("Rad") osnovane 1923. Slična joj je bila "Geula" ("Spas"), koja je djelovala od 1930. do 1941. Niske kamatne stope i jeftini krediti su dali zamah sitnoj privredi i štednji. Učešće Jevreja u industriji građevinskog materijala (što je doprinijelo i izgradnji Marijinog Dvora), drvnoj, prehrambenoj (Pivara u Sarajevu), kemijskoj (fabrika šibica u Docu) i tekstilnoj (fabrika "Ključ") industriji, hotelijerstvu diljem Bosne (prvi hotel u Sarajevu je bio jevrejsko vlasništvo) i bankarstvu. Deset knjižara i četiri štamparije u Sarajevu su također pripadale Jevrejima.

1924. Časopisi "Narodna židovska svijest" i "Jevrejski život". Oba časopisa su izlazila do 1928.

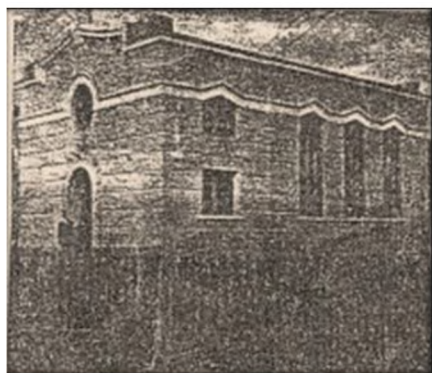
1924. David Levi otvara u Sarajevu privatnu školu "Merkator".

1925. Mehmed Spaho poziva na bojkot jevrejskih trgovaca u Bosni, ali njegovi vlastiti glasači odbijaju takav pokušaj.

1924. Literarno omladinsko udruženje "Jehuda Halevi".

1926. Jevrejski klub, čitaonica domaće i strane štampe.

1928. Rabin dr. Hinko Urbah u Aškenaskoj općini (do 1941) (slika desno). "Jevrejski glas", politički magazin koji je izlazio do 1941. Otvoren srednji teološki zavod. Podignuta sinagoga u Rogatici (slike dole).

1930. Posvećena nova Sefardska sinagoga u Sarajevu ("Veliki novi hram" – Templ), u to doba najveća nadsvođena građevina na Balkanu (slike dole).

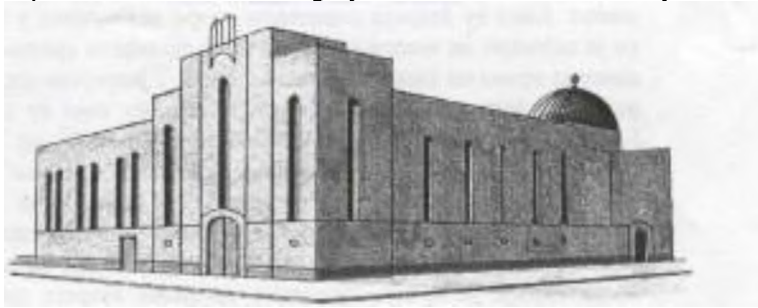
Jevrejski Sefardski Hram

Synagogue des Juifs Séphardim, Sarajevo

Iste godine u Beogradu održana konferencija balkanskih Sefarda, koja nije dala nikakve "praktične rezultate" (B. Poljokan u "Jevrejskom glasu", 6. juna 1930).

1937. Osnovan Sefardski "Novi hram" i Jevrejski dom u Banja Luci (slika dole lijevo), koji je blagoslovio Vrhovni rabin Jugoslavije, senator, dr Isak Alkalaj (slika dole desno).

23. aprila 1939. Održan Kongres Jevrejskih zajednica Kraljevine Jugoslavije.

1940. Antun Korošec potpisuje Odluku kojom se ograničava pravo jevrejske djece na upis u srednje škole. Ograničen upis Jevreja na univerzitet, kao i učešće u prehrambenoj industriji i trgovini. U Bosni i Hercegovini su bile 24 jevrejske općine. Sarajevo, Tuzla i Banja Luka su imale i sefardsku i aškenasku, ostala mjesta zajedničku općinu.

1941. Njemačka **6. aprila** napada Jugoslaviju. Poslije 11 dana armija kapitulira (17/4). Bosna i Hercegovina postaje dio Nezavisne države Hrvatske. Ustaške vlasti postavljaju Srećka Bujasa da se stara o Jevrejskoj općini u Sarajevu.

U aprilu je njemačka armija ušla u Sarajevo.

U aprilu je zapaljen i opljačkan "Veliki novi hram". Fukara i gradska ološ dočekaše svoje. Ustremili se najprije na molitveni prostor Hrama, srušili luster sa hiljadu svijeća (neka cikne staklo, neka bude mrak), po podu bacali relikvije, gazili knjige Mojsijeve, noževima parali tkanine, međusobno se tukli oko zlata i srebra, sa kupole odvaljivali bakreni pokrov, bacali namještaj iz kancelarija. I onda, zamoreni i uvjereni da su odnijeli sve što se odnijeti može, u kasno popodne otišli. Prolaznici su odvrćali pogled, pognutih glava žurno zamicala. Na suprotnoj strani ulice stajali su Moric Papo, sekretar sarajevske Jevrejske općine, Moric Daniti, kurir i Albert Finci, koji priča ovu priču. Stajali su i nemoćno promatrali. Kada su se uvjerali da su otišli i njemački vojnici i pljačkaši zaputiše se u opustošeni Sefardski hram. Rulja je doduše pokušala razvaliti i gvozdenu kasu, ali sigurno ne knjiga radi. Kurir Daniti je natovario sve knjige na kolica i odnese ih u jedan privatni stan.

Slike gore – prikaz pljačke, devastiranja, paljevine i uništavanja Velikog sefardskog hrama

Poslije su matične knjige povjerene vjeroučitelju Jakovu Maestru, a Pinkasi, i onaj noviji, iz 1925, i stari iz 1720. Finciju, koji ih je smjestio u kasu.

I sada je ovaj njemački oficir, koji jedva i da je pozdravio a kamoli se predstavio, tražio Pinkas. Zato je oficir tražio knjigu. Došao je da uništi dokaze o postojanju jedne kulture i historije, dokaze o postojanju jedne zajednice, jednog naroda. Onaj mlađi, na oko ljepši Pinkas jedva da je i pogledao, a manji, iz 1720, stavi u tašku. Nije ostavio revers. A kako to dolikuje siledžiji i lopovu, ni svoje ime nije rekao. Ne znam tko je bio njemački oficir. Istorija nije zabilježila njegovo ime. Jedni kažu da je bio u pratnji nekog profesora iz Leipziga (ili je onaj drugi oficir bio profesor?). Poslije rata su mnogi pokušavali pronaći Pinkas. Govorkalo se da bi mogao biti zaturen u nekoj austrijskoj biblioteci ili negdje u Njemačkoj, možda baš u Leipzigu. Neki su se dugo nadali da bi ipak možda, jednom...

A nakon oduzimanja Pinkasa još bi moralo biti zapisano i slijedeće:

1941. Bosna i Hercegovina postaje dio Nezavisne države Hrvatske. Ustaške vlasti postavljaju Srećka Bujasa da se stara o Jevrejskoj opštini u Sarajevu. Konfiskacija Pinhasa. Jevrejima naređeno da nose žutu zvijezdu (24/5). Organizirane deportacije na prisilni rad (29/5). Mandatorno registriranje svih Jevreja u Sarajevu (26/7). Blizu 5.000 sarajevskih Jevreja deportirano u koncentracione logore. Uzaludni protesti nekih uglednih građana.

1942. 2.000 sarajevskih Jevreja deportirano u logore, mahom u Jasenovac i Aušvic.

1945. Kapitulacija Trećeg reicha. Od 14.000 Jevreja u Bosni i Hercegovini oko 10.000 ubijeno. Prema popisu iz 1926. u Bosni i Hercegovini je bilo 13.643 Jevreja. Poslije II svjetskog rata, godine 1945. u BiH je bilo samo 1.292 osoba jevrejskog porijekla. Danas u Bosni i Hercegovini živi nešto preko 1.000 Jevreja.

1946. Ujedinjenje aškenaske i sefardske opštine u Sarajevu.

1952. U Sarajevu podignut spomenik jevrejskim žrtvama fašizma, djelo Jahiela Fincija (slika desno).

1954. Umire književnik Isak Samokovlija (slika desno).

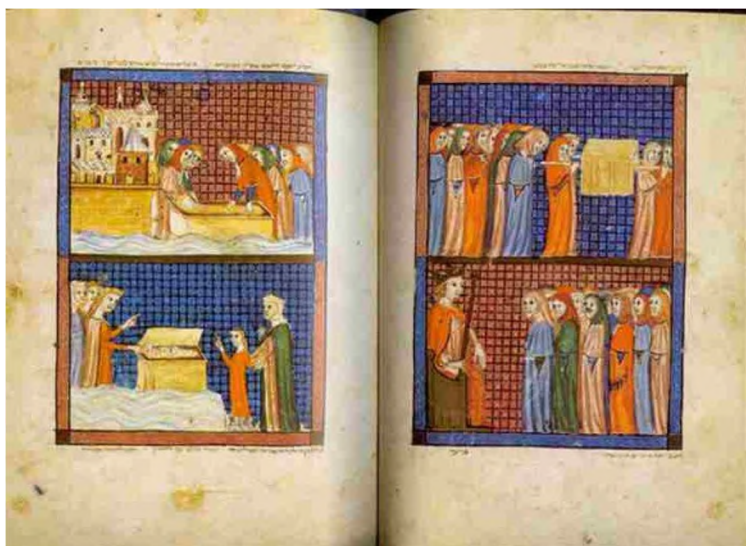
1958. Ekshumacija aškenaskog groblja u Sarajevu.

1960. Fikret Ibrahimović uspijeva smjestiti historijsku zbirku u uništenoj sinagogi u Zenici.

1966. U Sarajevu mnoge manifestacije obilježile 400 godina od dolaska Jevreja u BiH. Najstarija sinagoga "Il Kal Vježo" adaptirana u Muzej Jevreja, a na ostacima sefardske sinagoge napravljen radnički univerzitet Đuro Đaković (danas Bosanski institut) u čijem je foajeu postavljena spomen-Menora, u znak sjećanja na 400 godina od dolaska Jevreja u Bosnu i Hercegovinu (slika desno).

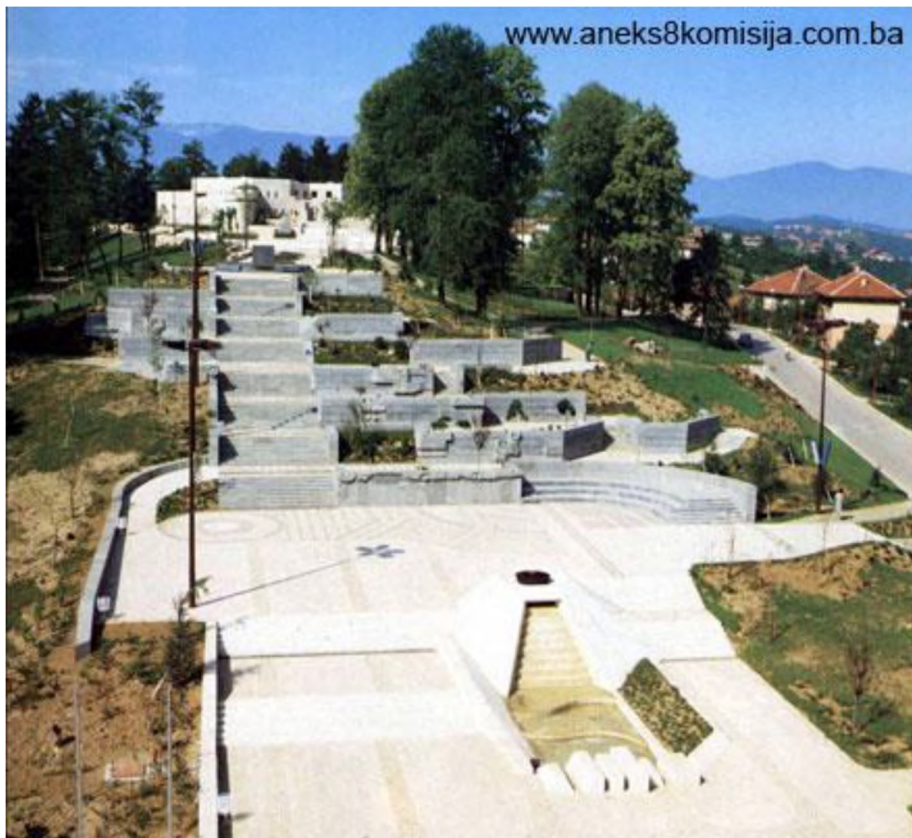
Iste godine, a tim povodom, objavljena je i knjiga "Spomenica" sa 30 naučnih radova koji govore o 400 godina kulturnog, graditeljskog, privrednog, sportskog i svakog drugog istorijskog traga i nasljeđa Jevreja u Bosni i Hercegovini (slika lijevo), kao i reprint izdanje "Sarajevske Hagade" (slika na slijedećoj strani).

Iste godine izvršena i obimna adaptacija aškenaske sinagoge koja je građevinski uređena tako da je njen gornji dio zadržao funkciju hrama-sinagoge (slika dole), a donji prostor je uređen u kancelarijske i radne prostorije, i dvije velike i funkcionalne sale za društveni, kulturni i zabavni sadržaj i okupljanje članova zajednice, prijatelja i javne programe.

Preuređeni gornji sprat u rekonstruisanoj aškenaskoj sinagogi sa molitvenim prostorom 1970-90. Kulturne i humanitarne aktivnosti u jevrejskoj opštini. Umire Menaham Romano, posljednji sarajevski rabin. Memorijalni centar Vraca (1981.) (slika na slijedećoj strani). Osnovana pjevačka grupa Ladino. Jevrej Emerik Blum gradonačelnik Sarajeva (1981.).

Memorijalni kompleks Spomen-parka Vraca na Vracama, uređen i otvoren 1981.g., gdje su u dva atrijska bila upisana imena 9.091 žrtve fašističkog terora sa nekadašnjeg užeg područja grada Sarajeva, od kojih je 7.092 Jevreja, 1.427 Srba, 412 Muslimana, 106 Hrvata i 55 ostalih

1990. Pobjeda nacionalnih stranaka na prvim slobodnim izborima.

1991. Ponovo počinje izlaziti Bilten Jevrejske opštine.

1992. Bosna i Hercegovina postaje neovisna država. U Sarajevu višednevnom kulturnom manifestacijom Sefarad 92 obilježeno 500 godina od izгона Jevreja iz Španije. Tom prilikom izdata je i prigodna knjiga - zbornik radova (slika desno).

6. aprila 1992. Početak rata u BiH.

Jevrejska opština organizira nabavku hrane, lijekova i svake vrste pomoći, a i nekoliko konvoja s bjezguncima iz opkoljenog grada.

1994. Nekadašnji veliki sefardski rabin dr. Solomon Gaon (Travnik, 1912.) umire u New Yorku.

14. decembra 1994. Država Izrael je, zbog sakrivanja i spašavanja Jevrejke Mire-Donkice Papo tokom II svjetskog rata, proglasila bračni par Sarajlija, Derviša i Servetu Korkut, "Pravednicima među narodima" (slike desno). Ovo simbolično priznanje ljudske humanosti i hrabrosti nosi 47 "dobrih ljudi" iz Bosne i Hercegovine.

Derviš efendi Korkut poštovanje među Jevrejima uživa još od 1942. godine, kada je kao bibliotekar i kustos Zemaljskog muzeja u Sarajevu, sa kolegom Jozom Petrovićem, vješto izbjegao da njemačkom generalu Johan Hans Fortneru preda vrijednu knjigu iz fonda njihovog Muzeja – poznatu "*Sarajevsku Hagadu*". Time je ovo svjetski poznato kulturno blago sarajevskih Jevreja, vjerovatno spasio od uništenja.

1995. Dejtonskim sporazumom završen rat u Bosni i Hercegovini. Jevrejska opština danas ima 1.100 članova. Opština ima svoju apoteku i kuhinju, koji stoje na raspolaganju članstvu. Stalno se održavaju mnoge kulturne manifestacije, objavljeno više značajnih publikacija, Bilten redovno izlazi četiri puta godišnje, a društvo La Benevolencija proslavilo 100 godina postojanja. Danilo Nikolić je izabran za prvog poslijeratnog predsjednika Jevrejske opštine Sarajevo, a Jakob Finci za predsjednika Jevrejske zajednice Bosne i Hercegovine. Opština i pojedinci su dobili mnoge državne nagrade i međunarodna priznanja za svoju djelatnost.

* * *

Autor teksta: Prof. dr Predrag Finci

http://hr.wikipedia.org/wiki/Predrag_Finci

Dopuna i obrada teksta i izbor slika: Aron Albahari

<http://www.jevrejsketeme.in.rs/>

Izvorni tekst objavljen je u časopisu "Lamed"
<https://listzaradoznale.wixsite.com/lamed>

i na "El mundo Sefarad"
<http://elmundosefarad.wikidot.com/sarajevski-pinkas>